

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA I.

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Szántó Zoltán

Szakmai felelős: Szántó Zoltán

2010. június

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA I.

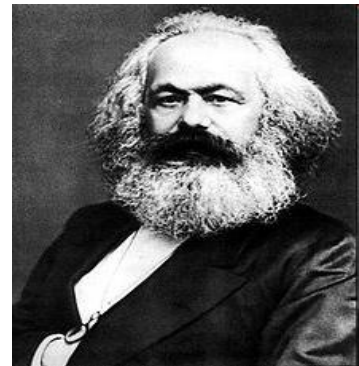
3. hét

Gazdasági rendszerek szociológiája Gazdasági rendszerek 1.

Szántó Zoltán

Marx kapitalizmuskonceptiója

Karl Marx (1818–1883)

- A tőke I. (1867) *A tőke termelési folyamata*
- A tőke II. (1885) *A tőke forgalmi folyamata* (poszthumusz, F. Engels rendezte sajtó alá)
- A tőke III. (1894) *A tőkés termelés összfolyamata* (poszthumusz)
- Értéktöbblet-elméletek (A tőke IV/1–3., poszthumusz, töredékes, K. Kautsky rendezte sajtó alá)

Marx történelemelmélete: dialektikus (ill. történelmi) materializmus

- Hegel: a történelem (ideológiai) konfliktusokon keresztül fejlődik („tézis, antitézis, szintézis”) – *dialektikus*
- Feuerbach: az emberek anyagi feltételeinek fontossága – *materializmus*
- Marx ezeket a szempontokat alkalmazta a gazdasági rendszerek fejlődésének értelmezésére – *történelmi materializmus*

- Kapitalizmus kialakulása
 - (Gazdasági) alap: termelőerők – termelési viszonyok
 - Felépítmény: nem-gazdasági intézmények, mit pl. jog, vallás, oktatás, tudomány, vallás stb.
- Alap és felépítmény kapcsolata: alap „ontológiai prioritása” a felépítménnyel szemben (Lukács Gy.) – gazdasági determinizmus (strukturizmus)
- Termelőerők és termelési viszonyok kapcsolata: összhang vs. konfliktus (forradalom)
- Társadalmi–gazdasági rendszerek fejlődése: ősközösség, ázsiai termelési mód (?), rabszolgatartó, feudális, kapitalista, szocialista-kommunista termelési mód
- Kizsákmányolás – osztályharc – forradalom
- Kapitalista termelési mód jellemzői
 - Áruviszony – árutermelés – társadalmi munkamegosztás: használati érték, csereérték, érték
 - Tőkeviszony: tőkés és bérmunkás (kettős értelemben „szabad” munkaerő), kizsákmányolás, elidegenedés
 - Profit, értéktöbblet
 - Tőkésosztály és munkásosztály antagonisztikus (kibékíthetetlen) ellentéte – proletárforradalom

Weber kapitalizmuskonceptiója

Max Webert egész életében foglalkoztatta a kapitalizmus problematikája.

Alapvetően elfogadta kora kapitalizmuskonceptióját, de ugyanakkor több fontos szociológiai és gazdaságtörténeti szempontból kiegészítette azt.

A kapitalizmus két alaptípusát különböztette meg, (s a másodikon belül további altípusokat jellemzett)

- I. klasszikus (vagy racionális) kapitalizmus
- II. nem klasszikus (vagy nem racionális, irracionális, spekulatív, zsákmányoló, pária-) kapitalizmus
 - 1. kereskedelmi és uzorakapitalizmus
 - 2. politikailag orientált kapitalizmus

I. A klasszikus kapitalizmus jellemzői (*Gazdaság és társadalom* I. 31.&)

A kapitalizmus önálló magángazdaságok (üzemek) sokasága. Mi jellemző ezekre?

- a) Állótőkével rendelkeznek
- b) Szabad munkások alkalmazásán nyugszanak
- c) Az üzemben munkamegosztáson alapuló kooperáció van
- d) Tisztán piaci típusú munkamegosztás érvényesül
- e) Szabad piacon, hosszú távon (folyamatosan) megvalósuló rentabilitásra (jövedelmezőségre) való törekvés

II. A nem-klasszikus kapitalizmus típusai

- 1. Kereskedelmi és uzorakapitalizmus: hivatásszerűen folytatnak magánkereskedelmi, magánpénzváltói és magánkölcsonzói tevékenységet – történetileg nagyon elterjedt jelenség (Marxnál is előfordul)
- 2. Politikailag orientált (azaz: nem gazdasági kényszeren nyugvó) kapitalizmus

2.1. Vásárolt rabszolgákkal dolgoztató árutermelő mezőgazdasági nagyüzemi szektor: ültetvényes gazdálkodás – hiányzik a klasszikus kapitalizmus b) jellemzője

2.2. Adó- és hivatalbérleten, valamint hivatalvásárláson alapuló kapitalizmus

2.3. Nem gazdasági jellegű vállalkozásokat (háborúkat, forradalmakat, pártokat) finanszírozó kapitalizmus

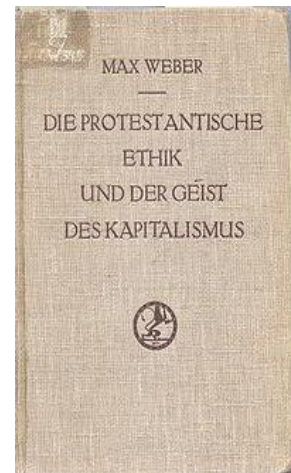
A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme

Weber gondolatmenete elején (Felekezeti és társadalmi rétegződés c. fejezet) statisztikai adatokkal támasztja alá, hogy a protestánsok jóval nagyobb hányada modern foglalkozású, mint a katolikusoké

A statisztikai kapcsolat létét több sokaságon bemutatja (replikáció): középiskolások, tovább nem tanulók.

A statisztikai kapcsolatot értelmezi:

- az iskola jellege (humán – reál) részben magyarázza az összefüggést
- A szakképzettség jellege (gyári – kisipari) részben magyarázza az összefüggést

Kontextuális elemzés: a kapcsolat akkor is fennáll, ha a protestánsok kisebbségben, és akkor is, ha többségben vannak:

„... tény, hogy a protestánsok ... akár uralkodó, akár alávetett rétegeként szerepeltek, akár többségben, akár kisebbségben voltak, mindig mutattak valamilyen sajátos hajlamot a gazdasági racionalizmusra ...” (33–34.)

Az összefüggést tehát teljes mértékben sem az egyszerűbb, sem a bonyolultabb statisztikai eszközökkel nem lehet megmagyarázni.

A kapitalizmus szelleme: konzisztens normarendszer (Benjamin Franklin idézet alapján)

- Munkával-szabadidővel kapcsolatos normák (pl. dolgozz sokat! ne lustálkodj!)
- Tőkével-takarékoskodással kapcsolatos normák (pl. szakadatlanul gyarapítsd tőkédet! Ne pazarold a pénzt!)
- Fogyasztással–asketikus életvitellel kapcsolatos normák (pl. ne fogyasszál luxustermékeket!)
- Hivatásetika (pl. foglalkozásodat űzd hivatásként!)

Miért követték az emberek ezeket a normákat?

- Értékracionális motívumok alapján: üdvözülés

Cél-premissza: Itt és itt, ekkor és ekkor azt akarták az emberek, hogy Istennek tetsző legyen a világuk.

Eszköz-premissza: Itt és itt, ekkor és ekkor az emberek meg voltak győződve arról, hogy ha követik ezeket és ezeket a normákat, akkor Istennek tetsző lesz a világuk.

Konklúzió: Ezért követték itt és itt, ekkor és ekkor az emberek ezeket és ezeket a normákat.

- Tradicionális motívumok alapján: megszokásból

Mi a funkciója (szerepe) a kapitalizmus szellemének a modern kapitalizmus kialakulása szempontjából? Milyen kedvező nem szándékolt hatással jár a protestáns normák követése a klasszikus kapitalizmus kialakulása szempontjából?

1. Itt és itt, ekkor és ekkor autonóm módon kialakult egy klasszikus kapitalista gazdaság, amely normálisan (azaz racionálisan) működik
2. A klasszikus kapitalista gazdaságok normális (azaz racionális) működésének egyik szükséges feltétele a tőkeképződés
3. A protestantizmus elégséges feltétele a tőkeképződésnek
4. Ezért terjedt el itt és itt, ekkor és ekkor a protestantizmus

„... az aszketikus takarékosági kényszer által végbevitt tőkeképzés. A nyereségnek a fogyasztással való felemésztését akadályozó gátak a produktív felhasználásnak, a tőkebefektetésnek kedveztek.” (271–272.)

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA I.

3. hét

SZEMINÁRIUM

Klasszikus kapitalizmuskonceptiók Max Weber, Werner Sombart, Polányi Károly

Szántó Zoltán

Irodalom

- M. Weber: A kapitalizmus fogalma és előfeltételei (in: GSZ, 49–56)
- W. Sombart: A kapitalizmus természete és létrejötte (in: GRISZ, 49–62)
- J. E. Stiglitz: Előszó. Polányi Károly: A nagy átalakulás c. könyvének 2001. évi kiadásához (9–20)

Klasszikus kapitalizmuskonceptiók: Weber

- Kapitalizmus – racionális kapitalista üzem – tipikus kapitalista korszak
- A kapitalizmus előfeltételei:
 - Általános: racionális tőkeelszámolás normája a vállalkozások esetében
 - Speciális:
- dologi termelőeszközök szabad tulajdona
- szabad piac
- racionális technika
- racionális jogrendszer
- szabad munkaerő
- a gazdasági élet kommercializálódása

- Külső feltételek
- földrajzi adottságok (népszámnövekedés, nemesfémbeáramlás szerepe kérdéses)
 - Társadalmi–kulturális feltételek
- racionális szellem (kettős morál)
- az életvitel racionalizálása (aszketikus életvitel)
- racionális gazdasági ethosz (hivatás-etika)

Klasszikus kapitalizmuskoncepciók: Weber, Sombart, Polányi

Feladatok

- Hasonlítsa össze a kapitalizmus fogalmának és feltételeinek weberi és sombarti koncepcióját! Keressen hasonlóságokat és különbségeket! (1. és 2. irodalom)
- Mutassa be Polányi Károly álláspontját a kapitalizmus kialakulásáról! Miben ragadhatók meg a „nagy átalakulás” lényeges elemei? (3. irodalom)